

Markiyan Malskyy, Igor Iżnin

Wydział Stosunków Międzynarodowych, Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franka

Ukraina w kontekście wybranych systemów bezpieczeństwa europejskiego w okresie konfliktu rosyjsko-ukraińskiego

W roku 2014 społeczność międzynarodowa była świadkiem rozwoju wielopłaszczyznowego konfliktu zbrojnego u wschodnich granic Unii Europejskiej. Zbrojny konflikt dwóch państw w Europie zakończył okres względnego pokoju na kontynencie europejskim. Od dłuższego czasu Europa po raz pierwszy była świadkiem otwartej ingerencji w wewnętrzne sprawy suwerennego państwa, jawnej agresji jednego państwa wobec drugiego, naruszenia suwerenności i integralności terytorialnej, zmiany granic w wyniku aneksji i pogwałcenia prawa międzynarodowego. Jest to wyraźne podważenie porządku międzynarodowego i zasad prawa międzynarodowego (zawartych m.in. w Karcie ONZ i w Akcie Końcowym KBWE/OBWE) przez Federację Rosyjską¹.

Analizując aktualne wydarzenia we wschodniej Ukrainie², możemy zauważyć kilka prawidłowości. Po pierwsze, Rosja oficjalnie nie przyznaje się do agresji wobec Ukrainy i użycia swoich sił zbrojnych w konflikcie na Ukrainie. Odrzuca również wszelkie dokumenty wskazujące na jej bezpośrednie zaangażowanie jako strony konfliktu³. Federacja Rosyjska obstaje przy stanowisku konfliktu wewnętrznego we wschodniej Ukra-

¹ Zob. O. Задорожній, *Анексія Криму – міжнародний злочин*, Київ 2015 (O. Zadorozhnyi, *Russian doctrine of international law after the annexation of Crimea: Monograph*, Kyiv 2016).

² Szerzej na temat konfliktu rosyjsko-ukraińskiego w polskiej literaturze przedmiotu patrz: *Międzynarodowe konsekwencje konfliktu zbrojnego na Ukrainie*, red. T. Kubaczyk, S. Piotrowski, M. Żyła, Warszawa 2016; *Konflikt rosyjsko-ukraiński*, red. W. Baluk, E. Kirwieli, „Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne” 2015, nr 1 (1).

³ Zob. m.in. „Путин. Война”. *По материалам Бориса Немцова*, <http://www.putin-itogi.ru/putin-voina/>, inf. z 20 XII 2016; I. Sutyagin, *Russian Forces in Ukraine*, Royal United Services Institute, <https://www.rusi.org/>, inf. z 20 I 2015.

inie oraz secesji Krymu⁴. Abstrahując od powyższych kwestii, możemy powiedzieć, że uregulowanie tego konfliktu bez jej udziału nie jest możliwe.

Po drugie, ze względu na dokonane zbrodnie przywódcy separatystów wspierani przez Rosję nie są zainteresowani rozwiązaniem konfliktu na warunkach ukraińskiej strony rządowej, ponieważ zostaną postawieni przed sądem.

Po trzecie, NATO, USA oraz żadne inne państwo lub organizacja nie wezmą udziału w operacji militarnej przeciwko Rosji. Samo posiadanie dużego potencjału ekonomicznego, informacyjnego lub nawet militarne przez Zachód nie jest w stanie odstraszyć prezydenta Władimira Putina. Natomiast szanse zorganizowania misji pokojowej pod auspicjami ONZ są znikome.

Po czwarte, nie ponosząc dużych strat Ukraina nie jest w stanie w pojedynkę pokonać Rosji w tym konflikcie zbrojnym. Ukraina potrzebuje zarówno silnej konsolidacji społeczeństwa ukraińskiego, jak i międzynarodowego wsparcia ze strony NATO oraz USA, Wielkiej Brytanii i Niemiec.

Po piąte, Władimir Putin jest przekonany o swojej skuteczności jako gracza na arenie międzynarodowej. Pod koniec kadencji Baracka Obamy przywódca Rosji nie spodziewał się drastycznych kroków ze strony USA. Putinowi sprzyjały również spadek notowań niemieckiej kanclerz Angeli Merkel oraz Brexit. Kreml jest zainteresowany dezintegracją UE oraz osłabieniem proukraińskiej koalicji na arenie międzynarodowej. Ponadto zwiększenie zagrożenia terrorystycznego w Europie coraz częściej skłania niektóre państwa unijne do porozumienia się z Rosją.

Po szóste, Rosja Putina nie jest zainteresowana przestrzeganiem norm międzynarodowych w procesie wykonania porozumień mińskich.

Po siódme, do dzisiaj nie ma możliwości uregulowania konfliktu w Donbasie bez udziału Federacji Rosyjskiej, co do tego społeczność międzynarodowa nie ma żadnych wątpliwości.

Po ósme, Władimir Putin jest przekonany o swojej bezkarności oraz braku alternatywy dla jego autorytarnych rządów w Rosji. Ponadto w jego mniemaniu przeciwko Rosji nie zostanie podjęta żadna operacja militarna. Rosji zagrażają jednak: 1) sankcje i izolacja międzynarodowa, 2) kryzys gospodarczy, 3) zamrożenie zagranicznych aktywów rosyjskich polityków i biznesmenów, 4) wciągnięcie państwa w długotrwały konflikt w Syrii i na Ukrainie oraz w konsekwencji 5) kryzys i rozpad Federacji Rosyjskiej.

Celem niniejszej publikacji jest ukazanie trudnej sytuacji Ukrainy, posiadającej deficyt bezpieczeństwa spowodowany kształtowaniem się strefy buforowej między Rosją a Zachodem w kontekście wybranych systemów bezpieczeństwa europejskiego w okresie zbrojnego konfliktu rosyjsko-ukraińskiego.

⁴ Zob. rosyjskie źródła na temat konfliktu: К.П. Саврыга, *Украинский кризис и международное право: конфликт на востоке Украины и сецессия Крыма*, „Право и Политика” 2015, № 7; И.И. Котляров, Ю.В. Пузырева, *Гражданская война в Украине: международное право и уголовная ответственность индивидов за совершение международных преступлений*, „Московский Журнал Международного Права” 2014, № 4; Е. Александрова, *Сецессия Крыма: поиск новой нормативной теории права на сецессию*, «Правовая Инициатива» 2015, № 1.

Aneksja Krymu i konflikt w Donbasie radykalnie zmieniły postrzeganie stanu bezpieczeństwa w Europie i potwierdziły znaczenie Ukrainy jako kluczowego czynnika w utrzymaniu stabilności i bezpieczeństwa w regionie. Zarazem aktywizowała się dyskusja w zakresie umocnienia i doskonalenia systemu bezpieczeństwa regionalnego w Europie oraz w regionie euroatlantyckim. Wskutek zmian w systemie międzynarodowym po rozpadzie ZSRR wiele państw Europy Wschodniej znalazło się w „szarej strefie” bezpieczeństwa, charakteryzującej się niezdolnością państw do samodzielnego zabezpieczenia własnego bezpieczeństwa oraz nieokreślonością ewolucji regionalnego systemu bezpieczeństwa. Większość państw Europy Środkowo-Wschodniej rozwiązała problem *security gap* przez przystąpienie do Sojuszu Północnoatlantyckiego i Unii Europejskiej. Zarazem „szara strefa” bezpieczeństwa w ciągu dwudziestu lat transformacji przemieściła się na obszar nowych niepodległych państw (republiki b. ZSRR: Białoruś, Ukraina, Mołdowa, Armenia, Gruzja, Azerbejdżan)⁵. Na tym obszarze powstała nowa strefa rywalizacji pomiędzy Zachodem (NATO i inne struktury) a Federacją Rosyjską, która po dojściu do władzy W. Putina prezentowała agresywną politykę ekspansywną. „Zainstalowany” przez Rosję konflikt na wschodzie Ukrainy zdestabilizował sytuację nie tylko w Europie Wschodniej, lecz także zagroził bezpieczeństwu całego kontynentu. Wspólnota europejska podjęła wiele działań na rzecz uregulowania kryzysu. Powstał mechanizm rozmów zwany „formatem normandzkim” w sprawie uregulowania konfliktu rosyjsko-ukraińskiego. W ramach tej inicjatywy rozpoczął się miński proces pokojowy, któremu przewodniczą w roli pośredników Niemcy i Francja. Ponadto UE wprowadziła wobec Rosji sankcje z tytułu aneksji Krymu oraz destabilizacji sytuacji w Donbasie. W uregulowanie konfliktu włączono OBWE, powołując Specjalną Misję Monitoringową o ograniczonym mandacie działania (zbieranie informacji i monitoring), co nie rozwiąże problemu skutecznego wprowadzenia zawieszenia broni oraz wycofania obcych wojsk z terytorium Ukrainy celem zaprowadzenia trwałego pokoju⁶.

Oczywiście obecność obserwatorów OBWE jest ważnym czynnikiem powstrzymania eskalacji konfliktu, natomiast organizacja nie odgrywa decydującej roli w procesie jego uregulowania. Konflikt na wschodzie Ukrainy można rozpatrywać jako kolejny sprawdzian skuteczności i zdolności OBWE w zakresie zapobiegania i rozwiązywania kryzysów i konfliktów międzynarodowych. Rozmowy o wprowadzeniu w Donbasie uzbrojonej misji policyjnej OBWE⁷ pokazują zarówno trudności z tym związane, jak i perspektywy zwiększenia roli i znaczenia organizacji. Dzisiaj OBWE odgrywa raczej

⁵ Zaspokajając własne potrzeby w zakresie bezpieczeństwa i rosyjskie ambicje przeprowadzenia nowym strukturalom bezpieczeństwa na obszarze poradzieckim, Białoruś i Armenia przystąpiły do Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (zob. М. Дорошко, *Геополітичні інтереси та зовнішня політика держав пострадянського простору*, Київ 2011).

⁶ OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine, <http://www.osce.org/ukraine-smm/117729>, inf. z 22 XI 2016.

⁷ Klimkin: *dziś nie ma porozumienia w sprawie formatu misji policyjnej OBWE na Donbasie*, <http://www.unian.ua/politics/1594627-klimkin-na-sogodni-nemae-zgodi-schodo-formatu-politseyskoji-misiji-obse-na-donbasi.html>, inf. z 22 XI 2016.

drugorzędne znaczenie oraz nie wykazuje zdolności do inicjowania i efektywnego wdrażania planów pokojowego rozwiązania konfliktów⁸.

NATO jest najprężniej działającą organizacją bezpieczeństwa regionalnego, posiadającą znaczący potencjał militarny i doświadczenie prowadzenia operacji pokojowych. Konflikt rosyjsko-ukraiński pogłębił konfrontację Sojuszu Północnoatlantyckiego z Federacją Rosyjską. Zdecydowane stanowisko NATO wobec rosyjskiej agresji zaprezentowano m.in. podczas ostatniego szczytu organizacji w Warszawie. Sojusz Północnoatlantycki skrytykował działania Rosji w zakresie „podważania suwerenności Ukrainy, jej integralności terytorialnej i bezpieczeństwa, a także pogwałcenie norm prawa międzynarodowego. Powyższe działania zagrażają stabilizacji i bezpieczeństwu całego regionu euroatlantyckiego”⁹. Sojusz po raz kolejny potwierdził znaczenie suwerennej i stabilnej Ukrainy dla bezpieczeństwa regionu euroatlantyckiego¹⁰. Ponadto organizacja zapowiedziała wdrożenie bezprecedensowego programu wsparcia dla Ukrainy w zakresie bezpieczeństwa i obrony (5 kierunków strategicznych, 13 obszarów i 40 docelowych kierunków współpracy)¹¹. Realizacja programu pozwoli Ukrainie na rozwiązywanie najbardziej złożonych zadań w zakresie podtrzymywania zdolności do obrony oraz zaspokojenie bieżących potrzeb operacyjnych. Ponadto implementacja dokumentu będzie sprzyjała umocnieniu potencjału obronnego i reformie systemu bezpieczeństwa zgodnie z założeniami strategicznego biuletynu obronnego¹².

Podstawowym problemem w relacjach pomiędzy Wschodem a Zachodem pozostaje wrogość oraz brak zaufania z czasów bipolarnego podziału świata. Rosja w dalszym ciągu postrzega NATO jako agresywny blok i narzędzie amerykańskiej polityki antyrosyjskiej w duchu zimnowojennej konfrontacji radziecko-amerykańskiej. Zarazem Moskwa podejmuje jednostronne wysiłki na rzecz zmiany porządku globalnego i regionalnego; łamiąc przy tym podstawowe normy i zasady prawa międzynarodowego, destabilizuje sytuację na arenie międzynarodowej. Działając w ramach polityki powstrzymania Sojuszu Północnoatlantyckiego, Rosja osiągnęła odwrotne od zamierzonych skutki w postaci rozszerzenia infrastruktury NATO w pobliżu jej granic. Paradoksalnie to agresywna polityka Rosji zmusiła NATO do wzmocnienia tzw.

⁸ Zob. B. Kucharczyk, A. Bolewski, *Międzynarodowe operacje pokojowe Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Udział Polski w misjach terenowych*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2011, 12 (63)/5, s. 90–102.

⁹ Joint Statement of the NATO-Ukraine Commission for the Warsaw Summit, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133173.htm?selectedLocale=uk, inf. z 20 XI 2016.

¹⁰ Deklaracja według wyników szczytu w Warszawie, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm?selectedLocale=uk, inf. z 20 XI 2016.

¹¹ Kompleksowy pakiet pomocy NATO – to 13 obszarów współpracy i 40 kierunków docelowych, które pozwalają nam rozwiązywać problemy co do zdolności do obrony, <http://www.mil.gov.ua/news/2016/07/13/kompleksnij-paket-dopomogi-nato-%E2%80%93-cze-13-galujej-spiivpraczy-ta-40-czilovih-napryamiv-yaki-dozvoljayut-nam-virishuvati-zavdannya-shhodo-oboronozdatnosti—22300>, inf. z 23 XI 2016.

¹² *Стратегічний оборонний бюлетень України*, <http://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137>, inf. z 20 XII 2016.

flanki wschodniej. Sojusz Północnoatlantycki w swoich granicach zabezpieczył pełną gotowość operacyjną sztabu wielonarodowego korpusu „Północny Wschód” w Polsce, stworzył sztab dywizji wielonarodowej „Południowy Wschód” w Rumunii oraz rozmieścił na stałe (rotacja) na wschodniej flance w Polsce, Estonii, na Litwie i Łotwie batalionowe grupy bojowe. Ponadto opracowuje plany zabezpieczenia militarnej obecności Sojuszu w południowo-wschodniej części obszaru organizacji (inicjatywa Rumunii) na podstawie stworzenia wielonarodowej brygady w państwie ramowym dla przygotowania pododdziałów NATO pod kierunkiem sztabu dywizji wielonarodowej „Południowy Wschód”. Pojawiły się plany wzmocnienia komponenty morskiej i powietrznej w regionie¹³. Oprócz tego NATO jednoznacznie wskazało na destabilizującą rolę Rosji w konflikcie na Ukrainie wschodniej oraz na zagrożenia bezpieczeństwa regionalnego i państw członkowskich NATO. „Destabilizujące działania i polityka Rosji polega na trwałej i niezgodnej z prawem międzynarodowym aneksji Krymu, którą potępiamy i nie wyznajemy, a Rosję nawołujemy do rezygnacji z naruszenia suwerennych granic innego państwa przy użyciu siły oraz celowej destabilizacji sytuacji na wschodzie Ukrainy. Przeprowadzanie niezapowiadanych manewrów wojskowych na dużą skalę jest sprzeczne z duchem Dokumentu Wiedeńskiego i mieści się w granicach militarnych działań prowokacyjnych w pobliżu granic NATO, w tym w regionach Morza Bałtyckiego i Czarnego oraz wschodniej części Morza Śródziemnego. Rosja używa nieodpowiedzialnej i agresywnej retoryki jądrowej, odzwierciedlonej w podstawowych koncepcjach i strategiach obronnych, a także niejednokrotnie naruszała przestrzeń powietrzną państw Sojuszu. Ponadto interwencja militarna, znacząca obecność rosyjskich wojsk oraz wsparcie przez Rosję reżimu w Syrii, a także wykorzystanie swojego potencjału militarnego na Morzu Czarnym dla demonstracji siły we wschodniej części Morza Śródziemnego stwarzają dodatkowe ryzyko i zagrożenie bezpieczeństwa członków Sojuszu oraz innych państw”¹⁴.

Ogólna ocena środowiska bezpieczeństwa na kontynencie europejskim w kontekście wydarzeń na Ukrainie i konfliktu rosyjsko-ukraińskiego wskazuje na kryzys bezpieczeństwa międzynarodowego oraz brak zaufania w Europie, a także tendencję powrotu do stosunków Zachodu i Wschodu z czasów zimnej wojny.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa międzynarodowego płynące z aneksji Krymu i konfliktu rosyjsko-ukraińskiego przyczyniły się do wznowienia i intensyfikacji innych form współpracy regionalnej.

Nowy impuls do rozwoju stosunków otrzymał Trójkąt Weimarski, który powstał w 1991 r. w ramach trójstronnej współpracy Francji, Niemiec i Polski w celu zagwarantowania pomyślnego przebiegu transformacji demokratycznych w Europie Wschodniej po rozpadzie bipolarnego systemu stosunków międzynarodowych. Trójkąt nie jest zinstytucjonalizowaną formą współpracy, ale ukształtował szeroką sieć kontaktów

¹³ De Warsaw Summit Communiqué, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm?selectedLocale=uk, inf. z 22 XI 2016.

¹⁴ *Ibidem*.

politycznych, ekonomicznych i społecznych, sprzyjających integracji „nowych” demokracji z Europy Wschodniej do politycznych i ekonomicznych struktur europejskich i euroatlantyckich (UE i NATO). W kontekście reform demokratycznych oraz wpierniania procesów integracyjnych w państwach wschodnioeuropejskich Trójkąt Weimarski spełnił swoje zadanie, natomiast w późniejszym okresie zabrakło wytyczenia nowych celów i zadań stawianych zjednoczonej Europie. Było to konieczne ze względu na zmianę sytuacji geopolitycznej i geoekonomicznej w porównaniu do początku lat pięćdziesiątych XX wieku, natomiast dzisiaj Unia Europejska zetknęła się już z kryzysem systemowym w zakresie: efektywnego kierowania sprawami ogólnoeuropejskimi, kryzysu migrantów, wystąpienia z organizacji państw członkowskich (Wielka Brytania), wzrostu eurosceptycyzmu, destabilizacji sytuacji i nowych zagrożeń bezpieczeństwa wewnętrznego wybranych państw członkowskich i bezpieczeństwa międzynarodowego w pobliżu granic UE¹⁵.

Niemniej jednak właśnie ministrowie spraw zagranicznych Trójkąta Weimarskiego wzięli bezpośredni udział w rozwiązywaniu wewnętrznego kryzysu politycznego na Ukrainie w lutym 2014 r., sprzyjając deeskalacji napięcia i przemocy w Kijowie. Misja ministrów otrzymała wsparcie UE, a Trójkąt Weimarski był inicjatorem jednego z pierwszych oświadczeń potępiających agresywną politykę Kremla wobec Ukrainy. We wspólnym oświadczeniu MSZ Niemiec, Francji i Polski z 31 marca 2014 r. aneksję Krymu uznano za naruszenie suwerenności i integralności terytorialnej Ukrainy oraz pogwałcenie norm prawa międzynarodowego. Ponadto działania Rosji określono mianem agresji, a ministrowie wyrazili dezaprobatę wobec polityki rozcłonkowania Ukrainy prowadzonej przez Federację Rosyjską oraz obawę jej kontynuowania wobec innych państw Europy Wschodniej¹⁶. Regularność spotkań ministrów spraw zagranicznych Trójkąta Weimarskiego pozwoliła na zachowanie wspólnej linii postępowania w stosunku do konfliktu rosyjsko-ukraińskiego oraz wielu innych spraw europejskich. W szczególności na spotkaniu we Wrocławiu w kwietniu 2015 r. ministrowie podkreślili konieczność wzmocnienia i zwiększenia efektywności Wspólnej Polityki Zewnętrznej i Bezpieczeństwowej UE z wykorzystaniem wszystkich dostępnych instrumentów dla stabilizowania bezpieczeństwa wzdłuż granic UE, a także po raz kolejny potwierdzili swoje stanowisko w sprawie aneksji Krymu oraz konieczność znajdowania trwałego i pokojowego rozwiązania konfliktu na wschodzie Ukrainy. W tym samym czasie wydano wspólny komunikat ministrów Trójkąta Weimarskiego, który obejmuje znacznie szerszy zestaw pytań aniżeli wcześniejsza deklaracja, a mianowicie wsparcie wysiłków koncyliacyjnych OBWE, Specjalnej Misji Monitorującej oraz

¹⁵ Zob. J.M. Fiszer, *Unia Europejska i Chiny we współczesnym świecie*, „Biuletyn Analiz i Opinii. Zakład Europeistyki ISP PAN” 2016, nr 3, s. 6–7; *Wschodnia granica Unii Europejskiej: polityka, migracje, bezpieczeństwo*, red. M. Lesińska, T. Stępniewski, „Politeja” 2016, nr 2 (41).

¹⁶ Joint Statement on Ukraine of the Weimar Triangle Foreign Ministers Frank-Walter Steinmeier (Germany), Laurent Fabius (France), and Radosław Sikorski (Poland) on 31 March 2014 at Weimar, Germany, <http://www.msz.gov.pl/resource/a3d59d07-5090-445e-8ad0-8d62bd51fc75:JCR>, inf. z 25 XI 2016.

Trójstronnej Grupy Kontaktowej w sprawie konfliktu na Ukrainie wschodniej, a także wysiłków w ramach „formatu normandzkiego”. Ponadto wskazano na związek sankcji z wykonaniem mińskich porozumień pokojowych, problem ratyfikacji i implementacji Umowy stowarzyszeniowej Ukrainy i UE, konieczność zreformowania Partnerstwa Wschodnioeuropejskiego oraz problem kontroli zbrojeń konwencjonalnych w Europie i problemy klimatyczne¹⁷. Jubileuszowe spotkanie ministrów Trójkąta Weimarskiego, poświęcone 25-letniej rocznicy współpracy w ramach formatu trójstronnego odbyło się na tle przedłużającego się kryzysu ogólnoeuropejskiego. Szefowie dyplomacji trzech państw byli zmuszeni konstatować, że porządek ogólnoeuropejski napotkał na systemowe wezwania: Brexit, eurosceptycyzm, rozmywanie zasad OBWE, nieokreśloność w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego¹⁸. Należy powiedzieć, że stanowisko Trójkąta Weimarskiego krystalizowało postawę Unii Europejskiej w sprawie kryzysu rosyjsko-ukraińskiego, w tym aneksji Krymu i konfliktu na wschodzie Ukrainy. Powyższe podkreśla znaczenie trójstronnego formatu oraz perspektywy jego rozwoju. Po referendum w Wielkiej Brytanii w sprawie wystąpienia z UE Trójkąt Weimarski ma szanse na przejęcie inicjatywy w zakresie konceptualizacji rozwoju Unii oraz adaptacji struktur europejskich do nowych wyzwań i zagrożeń, które są zdecydowanie odmienne od tych z połowy lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Właśnie współpraca Francji, Niemiec i Polski mogłaby stanowić płaszczyznę konceptualizacji i uzgodnienia interesów państw członkowskich Europy Południowej, Środkowej i Wschodniej celem prowadzenia skutecznej polityki UE.

W kontekście naszych rozważań należy wspomnieć jeszcze o jednym formacie współpracy państw europejskich – Grupie Wyszehradzkiej, reprezentowanej przez nowych członków UE: Polskę, Węgry, Czechy i Słowację. Powyższe państwa geograficznie są najbliższe Ukrainie, dlatego wydarzenia z lat 2013/2014 i konflikt rosyjsko-ukraiński powinien wywołać ich niepokój i troskę. Zresztą w okresach nasilenia się eskalacji państwa Grupy Wyszehradzkiej rozpatrywały kwestie masowego napływu uchodźców z Ukrainy, przygotowując się do ich przyjęcia¹⁹. Obawy i zaniepokojenie sąsiadów Ukrainy tą sprawą jest czymś naturalnym. Ostatecznie do dużego napływu uchodźców nie doszło, lecz wydarzenia na Ukrainie pozwoliły na zdefiniowanie rzeczywistych zagrożeń stabilności i bezpieczeństwa w Europie. Ponadto konflikt

¹⁷ Joint Communiqué of the Weimar Triangle Foreign Ministers Frank-Walter Steinmeier (Germany), Laurent Fabius (France), and Grzegorz Schetyna (Poland) Wrocław, April 3, 2015, http://www.ambafrance-de.org/IMG/pdf/weimarer-dreieck_breslau.pdf?21615/deb7885ed9aefb1af054c422ed-fee0bc312587c, inf. z 23 XI 2016.

¹⁸ Joint declaration by the Foreign Ministers of the Weimar Triangle, Frank Walter Steinmeier, Jean Marc Ayrault and Witold Waszczykowski, on the future of Europe date of issue (August 28, 2016), <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/germany/the-weimar-triangle/the-weimar-meetings/article/joint-declaration-by-the-foreign-ministers-of-the-weimar-triangle-frank-walter>, inf. z 23 XI 2016.

¹⁹ V4 Interior Ministers' Joint Statement on Ukraine, <http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements/v4-interior-ministers>, inf. z 25 XI 2016.

na wschodzie Ukrainy pokazał, że w Europie są możliwe również międzynarodowe konflikty zbrojne i rażące pogwałcenie prawa międzynarodowego. Europejskie elity polityczne uświadomiły sobie, że nie ma realnej alternatywy dla niedoskonałych, ale ukształtowanych mechanizmów zagwarantowania wsparcia bezpieczeństwa w regionie w najbliższej perspektywie. Dlatego należy wspierać, rozwijać i wykorzystywać istniejące mechanizmy i instytucje bezpieczeństwa, w tym OBWE oraz różnego rodzaju formalne i nieformalne konsultacje międzyrządowe. Z tego powodu uaktywniły się dyskusje na temat możliwych dróg zwiększenia efektywności Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa UE oraz możliwości obronnych NATO i komplementarności w tym zakresie struktur zachodnich. W tym kontekście oczywiste jest, że ze względu m.in. na agresywną politykę Rosji należy zaniechać wszelkich dyskusji na temat dezaktualizacji polityczno-militarnego sojuszu obronnego, jakim jest NATO.

Z tych samych powodów Ukraina otrzymała szerokie międzynarodowe wsparcie polityczne w aspekcie zachowania suwerenności i integralności terytorialnej. Rzecz nie polega jedynie na wsparciu liberalnych wartości i standardów demokratycznych, które nie są celem samym w sobie, lecz dotyczy aneksji terytorium jednego państwa przez drugie, wspierającego i finansującego nielegalne formacje zbrojne na przylegających obszarach sąsiedniego państwa. „Nieodpowiedzialne państwo”, przeprowadzając tego typu interwencję zbrojną, działa destrukcyjnie, łamie podstawowe normy i zasady prawa międzynarodowego oraz popycha świat do rewizji istniejącego porządku międzynarodowego. W obliczu powyższych wyzwań Grupa Wyszehradzka zaprezentowała jednomyślną postawę wobec konfliktu na wschodzie Ukrainy. Państwa środkowoeuropejskie nie uznały aneksji Krymu, podkreśliły konieczność dotrzymania warunków zawieszenia broni i wykonania porozumień mińskich. Ponadto obarczyły Federację Rosyjską odpowiedzialnością za destabilizowanie sytuacji w strefie konfliktu oraz oskarżyły o torpedowanie procesu pokojowego, zaś OBWE zyskało wiodącą rolę w procesie pokojowego uregulowania konfliktu²⁰.

Należy zwrócić uwagę także na to, że państwa Grupy Wyszehradzkiej różnią się w podejściu do rozwiązywania konfliktu na Ukrainie. W odróżnieniu od Polski różnice zdań w wewnętrznej dyskusji w Czechach, na Słowacji i na Węgrzech wynikają z braku bezpośredniego zagrożenia ze strony Federacji Rosyjskiej. Niektóre państwa Europy Środkowo-Wschodniej nie są zainteresowane wprowadzeniem wobec Rosji sankcji gospodarczych. Natomiast Polska i państwa bałtyckie są zmuszone do zwiększenia nakładów na obronę i bezpieczeństwo z powodu zagrożenia ze strony Rosji²¹. Należy

²⁰ The Joint Statement of the Visegrad Group Foreign Ministers on Ukraine, <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2014/the-joint-statement-of>; Joint Statement of the Visegrad Group and Ukraine, <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2014/joint-statement-of-the-141217>; Conclusion from the Meeting of Foreign Affairs Committees of V4 Parliaments, <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2015/conclusion-from-the>, inf. z 27 XI 2016.

²¹ ESZTER HAJDÚ, The ugly truth of project V4. CAN A FEW COMMON GOALS MOVE VISEGRAD COOPERATION FORWARD?, <http://visegradinsight.eu/the-ugly-truth-of-project-v405012015/>, inf. z 10 XII 2016.

wspomnieć również o dostawach do państw regionu rosyjskich surowców energetycznych przez terytorium Ukrainy, dlatego w stanowisku państw Grupy Wyszehradzkiej szczególną uwagę zwracano na bezpieczeństwo tranzytu.

W ostatnim czasie widoczna jest tendencja do zastąpienia paradygmatu kooperacji na rzecz konfrontacji. O zmianie tej świadczą m.in. wojna rosyjsko-gruzińska oraz rosyjska agresja wobec Ukrainy. Na wokandę europejską powraca priorytet stosowania siły w stosunkach międzypaństwowych, niosąc ze sobą wezwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa kontynentu i państw.

Międzynarodowy kryzys polityczny wokół zbrojnego konfliktu rosyjsko-ukraińskiego jest daleki od rozwiązania, ale zaistniała sytuacja kryzysowa stwarza dla Ukrainy również pewne możliwości rozwoju i rozbudowy szerokiej sieci kontaktów powstających w procesie pokojowym i obejmujących wszystkie poziomy funkcjonowania społeczeństwa: politykę, gospodarkę, w tym duży i mały biznes oraz wymiary: społeczny i kulturowy. Powstająca sieć kontaktów pozwoli połączyć ukraińskie społeczeństwo, które wybrało ścieżkę rozwoju demokratycznego z Europą oraz przeprowadzić skuteczne reformy systemowe. Za przykład tego typu działań może posłużyć propozycja polskiego ministra spraw zagranicznych Witolda Waszczykowskiego polegająca na włączeniu Ukrainy (razem z innymi państwami regionu) do prac w ramach Grupy Wyszehradzkiej w formacie 4+²². Padają także propozycje włączenia Ukrainy do udziału w bojowych grupach taktycznych UE „Chelbrok” i V4²³. Inną formą współpracy w sektorze bezpieczeństwa, która już otrzymała praktyczny wymiar, było utworzenie wspólnej brygady litewsko-polsko-ukraińskiej (działa od stycznia 2016 r.)²⁴. Docelowo brygada powinna liczyć ok. 4 tys. żołnierzy, a bezpośrednim jej zadaniem będzie udział w operacjach pokojowych. Jednostka jest zarazem przykładem uzgodnienia i koordynacji działań, wymiany informacji i doświadczeń w zakresie przygotowania i użycia sił zbrojnych, a także politycznego zbliżenia i działań w zakresie bezpieczeństwa. Podany przykład jest pozytywnym sygnałem rozwiązywania problemów bezpieczeństwa w przestrzeni ponadnarodowej, a tego typu jednostki militarne mogą powstawać z udziałem innych państw europejskich.

Powyższa praktyka wzmocni architekturę bezpieczeństwa na „wschodniej” flance UE i NATO. Należy pamiętać również o politycznym aspekcie współpracy wojskowej. Funkcjonowanie efektywnych, dobrze przygotowanych i wyposażonych wielonarodowych jednostek wojskowych będzie służyło krzewieniu idei niepodzielnego bezpieczeństwa i europejskiej współodpowiedzialności za kontynent. Pozytywny impuls

²² *Polska zaproponowała włączenie Ukrainy do spotkań Grupy Wyszehradzkiej*, <http://www.unn.com.ua/uk/news/1585578-polscha-zaproponovala-zaluchati-ukrayinu-do-zustrichey-vishegradskoyi-grupi>, inf. z 10 XII 2016.

²³ *Ministerstwo Obrony dołączyło się do Umowy bojowej grupy taktycznej UE*, <http://www.pravda.com.ua/news/2016/06/7/7110976/>, inf. z 10 XII 2016.

²⁴ *Minister Obrony Ukrainy przedstawił historię przygotowania i plany funkcjonowania brygady „LITPOLUKRBRIG”*, <http://www.mil.gov.ua/news/2016/01/25/ministr-oboroni-ukraini-rozpoviv-pro-istoriyu-pidgotovki-ta-plani-funkcionuvannya-brigadi-litpolukrbrig-/>, inf. z 12 XII 2016.

rozwoju otrzyma również humanitarny wymiar bezpieczeństwa, w tym budowanie ponadnarodowych kanałów komunikowania się społeczeństw obywatelskich.

Możemy się zgodzić z wypowiedzią ministra Waszczykowskiego, że „w 2014 roku po raz pierwszy od 1945 wojna i agresja stały się częścią polityki europejskiej, a OBWE, ważna opora architektury europejskiego bezpieczeństwa, okazała się niezdolną do skutecznego rozwiązania kryzysu ukraińskiego” (wypowiedź padła w kontekście aneksji Krymu przez Rosję)²⁵. Procesy międzynarodowe oraz zmiany systemowe w państwach byłego ZSRR po zimnej wojnie nie zapobiegły powstaniu w Europie Wschodniej (Białoruś²⁶, Ukraina, Mołdawia) „szarej strefy” bezpieczeństwa, pozostającej poza ogólnoeuropejską architekturą bezpieczeństwa. Agresja Federacji Rosyjskiej po raz kolejny uświadomiła społeczności międzynarodowej ważność zasady niepodzielnego bezpieczeństwa nie tylko w teorii stosunków międzynarodowych, ale przede wszystkim w praktyce. Z tego powodu priorytetowo należy potraktować rozwój różnego rodzaju regionalnych i subregionalnych form koordynacji i kooperacji w zakresie bezpieczeństwa europejskiego w wymiarze politycznym, militarnym, ekonomicznym, społecznym i kulturowym.

Streszczenie: W artykule podjęto próbę analizy bezpieczeństwa w wymiarze polityczno-międzynarodowym w kontekście kryzysu wywołanego agresywnymi działaniami Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy – w szczególności aneksji części terytorium Ukrainy przy użyciu siły z pogwałceniem wszelkich norm prawa międzynarodowego oraz „instalacji” konfliktu zbrojnego we wschodnich obwodach państwa ukraińskiego.

Po raz pierwszy od zakończenia II wojny światowej agresja stała się rzeczywistością polityki europejskiej. Ponadto ogólnoeuropejskie i transatlantyckie struktury bezpieczeństwa – Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie – nie jest zbyt efektywnym mechanizmem zarządzania kryzysowego. W ciągu dwóch lat konfliktu zginęło ok. 10 tys. osób.

Konflikt na wschodzie Ukrainy radykalnie zmienił postrzeganie bezpieczeństwa na kontynencie europejskim.

Problemem jest to, że Ukraina jak większość „nowych demokracji” Europy Wschodniej w wyniku procesów transformacyjnych znalazła się w szarej strefie bezpieczeństwa. Większość wschodnioeuropejskich państw rozwiązało problem *security gap*, wstępując do NATO i UE, podczas gdy Ukraina pozostała w szarej strefie, stając się celem ekonomicznych, politycznych, informacyjnych i wojskowych nacisków ze strony Federacji Rosyjskiej.

²⁵ Waszczykowski: *W 2014 roku wojna i agresja stały się częścią polityki europejskiej*, <http://www.poradio.pl/5/38/Artykul/268640>, inf. z 12 XII 2016.

²⁶ Przynależność Białorusi do Organizacji Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym nie chroni państwo przed ewentualną rosyjską interwencją zbrojną.

Po pierwsze, w wyniku rozwoju kryzysu Ukraina jest zmuszona w pierwszej kolejności liczyć na własne możliwości i potencjał wojskowo-przemysłowy (nie będąc częścią europejskiego systemu bezpieczeństwa kolektywnego/obronnego).

Po drugie, wsparcie polityczne, ekonomiczne i informacyjne ze strony społeczności międzynarodowej odgrywa kluczowe znaczenie w kontekście przeciwstawienia się Ukrainy rosyjskiej agresji. Razem z tym kryzys doprowadził do przewartościowań w zakresie istniejących w regionie systemów bezpieczeństwa:

- 1) możemy konstatować nieudane próby wybudowania ogólnoeuropejskich mechanizmów zagwarantowania bezpieczeństwa;
- 2) OBWE stworzyło platformę rozmów w ramach pokojowego rozwiązania konfliktu, ale nie wybudowała do tej pory realnego mechanizmu rozwiązania konfliktu;
- 3) NATO jako system bezpieczeństwa kolektywnego nie powinno być traktowane w kategoriach nieefektywności, archaiczności i braku perspektyw;
- 4) pojawiły się formy aktywizacji istniejących i poszukiwanie nowych form współpracy pomiędzy państwami europejskimi w celu rozwoju i doskonalenia systemów bezpieczeństwa międzynarodowego w Europie.

Słowa kluczowe: kryzys bezpieczeństwa, konflikt rosyjsko-ukraiński, NATO, OBWE, Trójkąt Weimarski, Grupa Wyszehradzka

Украина в контексте отдельных систем европейской безопасности в период российско-украинского конфликта

Аннотация: Текст является попыткой анализа международно-политической ситуации в секторе безопасности в контексте кризиса, возникшего в результате агрессивных действий Российской Федерации по отношению к Украине: в частности насильственная аннексия части суверенной территории Украины в нарушение всех принципов и норм международного права и инспирирования вооруженного конфликта в восточных областях украинского государства.

Впервые после завершения Второй мировой войны агрессия стала фактом действительности европейской политики. При этом общеевропейская и трансатлантическая структура безопасности – Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе – оказалась не достаточно эффективным механизмом кризисного урегулирования. За два года конфликта погибло около 10 тыс. человек.

Конфликт на востоке Украины радикально изменил восприятие безопасности на европейском континенте.

Проблемой стало то, что Украина, как и большинство «новых демократий» Восточной Европы в результате трансформационных процессов начала 90-х гг. оказались в «серой зоне» безопасности». Большинство восточно-европейских государств решило проблему *security gap* путем присоединения к НАТО/ЕС. В то же время Украина осталась в этой «зоне» и стала объектом интенсивного экономического, политического, информационного и военного давления со стороны Российской Федерации.

В результате развития кризиса с одной стороны Украина вынуждена полагаться в первую очередь на свои собственные возможности и военно-промышленный потенциал (не будучи

частью европейской системы коллективной обороны/безопасности), с другой – международно-политическая, экономическая, информационная поддержка со стороны международного сообщества играет ключевую роль в возможности Украины противостоять агрессии.

Вместе с тем, кризис привел к определенной переоценке существующих в регионе систем безопасности:

- 1) Можно засвидетельствовать провал попыток выстроить общеевропейские механизмы обеспечения безопасности;
- 2) ОБСЕ создала платформу для переговоров и мирного процесса, но не обеспечила, по крайней мере, до сих пор, механизма реального урегулирования кризиса;
- 3) Вопрос о неэффективности, бесперспективности и устарелости НАТО как организации коллективной безопасности может быть снят с повестки дня;
- 4) Происходить активизация существующих и поиск новых форматов сотрудничества между европейскими государствами в целях развития и усовершенствования системы международной безопасности в Европе.

Ключевые слова: кризис безопасности, российско-украинский конфликт, НАТО, ОБСЕ, Веймарский треугольник, Вышеградская группа

Ukraine in the context of selected European security systems during the Russo-Ukrainian armed conflict

Abstract: The text is an attempt to analyze the international political situation in the security sector in the context of the crisis which has arisen as a result of the aggressive actions of the Russian Federation in relation to Ukraine: in particular the forcible annexation of the sovereign territory of Ukraine in violation of all the principles and norms of international law and the inspiration of the armed conflict in the eastern regions of Ukraine. For the first time after the end of the World War II aggression has become a fact of reality in European politics. Pan-European and transatlantic security institution – the Organization for Security and Cooperation in Europe – was not sufficiently effective mechanism for crisis management. In two years, the conflict in eastern Ukraine killed about 10 thousand men. The conflict in Eastern Ukraine has radically changed the perception of security in Europe. The problem is that Ukraine, like most of the “new democracies” of Eastern Europe as a result of the transformation processes of the early 90th appeared in a “gray zone” of security. Most of the Eastern European countries overcame the security gap by joining NATO/EU. At the same time, Ukraine remained in the buffer zone and became an object of intense economic, political, informational and military pressure from the Russian Federation. As a result, Ukraine is forced to rely primarily on their own capabilities and the military-industrial potential (not being part of the European collective defense/security), on the other – the international political, economic, informational support from the international community plays a key role in the possibility of Ukraine resist aggression. However, the crisis has led to a certain re-evaluation of existing regional security system:

- 1) The failure of attempts to build a pan-European security system became obvious;
- 2) The OSCE in Ukrainian crisis has created a platform for the negotiations and the peace process, but did not provide, at least until now, the mechanism of a real resolution to the crisis;

- 3) The question of inefficiency, lack of prospects and obsolescence of NATO as a collective security organization may be withdrawn from the agenda;
- 4) There is an activation of existing and search for new formats of cooperation between European countries in the development and improvement of the international security system in Europe.

Keywords: security crisis, the Russian-Ukrainian conflict, NATO, the OSCE, the Weimar Triangle, the Visegrad Group

Bibliografia

Dokumenty i materiały

De Warsaw Summit Communiqué, <http://www.nato.int/>

Стратегічний оборонний бюлетень України, <http://www.president.gov.ua/>

„Путин. Война”. По материалам Бориса Немцова, <http://www.putin-itogi.ru/putin-voina/>

Sutyagin I., *Russian Forces in Ukraine*, Royal United Services Institute, <https://www.rusi.org/>

Opracowania i artykuły

Fischer J.M., *Unia Europejska i Chiny we współczesnym świecie*, „Biuletyn Analiz i Opinii. Zakład Europeistyki ISP PAN” 2016, nr 3.

Kucharczyk B., Bolewski A., *Międzynarodowe operacje pokojowe Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Udział Polski w misjach terenowych*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2011, 12 (63)/5.

Konflikt rosyjsko-ukraiński, red. W. Baluk, E. Kirwiel, „Wschód Europy. Studia humanistyczno-społeczne” 2015, nr 1 (1).

Międzynarodowe konsekwencje konfliktu zbrojnego na Ukrainie, red. T. Kubaczyk, S. Piotrowski, M. Żyła, Warszawa 2016.

Wschodnia granica Unii Europejskiej: polityka, migracje, bezpieczeństwo, red. M. Lesińska, T. Stępniewski, „Politeja” 2016, nr 2 (41).

Александрова Е., *Сецесия Крыма: поиск новой нормативной теории права на сецесию*, «Правовая инициатива» 2015, № 1.

Дорошко М., *Геополітичні інтереси та зовнішня політика держав пострадянського простору*, Київ 2011.

Задорожній О., *Анексія Криму – міжнародний злочин*, Київ 2015 (Zadorozhni O., *Russian doctrine of international law after the annexation of Crimea: Monograph*, Kyiv 2016).

Котляров И.И., Пузырева Ю.В., *Гражданская война в Украине: международное право и уголовная ответственность индивидов за совершение международных преступлений*, „Московский журнал международного права” 2014, № 4.

Саврыга К.П., *Украинский кризис и международное право: конфликт на востоке Украины и сецесия Крыма*, „Право и политика” 2015, № 7.

Źródła internetowe

Frankreich in Deutschland, <http://www.ambafrance-de.org/>

France Diplomatie, <http://www.diplomatie.gouv.fr/en/>

Ministerstwo Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polski, <http://www.msz.gov.pl/>

NATO, <http://www.nato.int/>

OSCE, <http://www.osce.org/>

Polskie Radio, <http://www.polradio.pl/>

Visegrad Group (V4), <http://www.visegradgroup.eu/>

Кабінет Міністрів України, <http://www.kmu.gov.ua/>

Міністерство оборони України, <http://www.mil.gov.ua/>

«УНІАН», <http://www.unian.ua/>

«Українська правда», <http://www.pravda.com.ua/>

«Українські національні новини», <http://www.unn.com.ua/>